

Hafız Ali'nin
Arnavutça
Mevlid-i Şerif
adlı mevlid
tercümesinin
2. baskısının
kapağı
(İstanbul 1327)

basılmış olup baskı tarihi belli değildir), İbrâhim Nazif Karamânî, Keşfi-i Samat-yevî, Mehmed Hasan, Muhammed Ham-di el-Hüseyînî, Muhammed Hamza (Arap vâiz, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 440; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1910), Mustafa (Bursalı, kitapçı), Nesîmî, Nûrî (Yâsinci-zâde), Osman Feyzi Efendi, Osman Sirâ-ceddin (Erzurumlu), Re'fet Efendi (Beyazıt Devlet Ktp., nr. 5306), Şâhidî (bu mevlidlerin nüshaları ve şairleri için ayrıca bk. *Osmanlı Müellifleri*, II, 222; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1910; Mazioğlu, VI/1 [1974], s. 31-62; Süleyman Çelebi, *Vesiletü'n-Necât: Mevlid* [nşr. Pekolcay, Ankara 1993], s. 40-43).

Mevlidler içinde Süleyman Çelebi'nin eseri bir sehl-i mümtenî olarak ayrı bir değer taşımaktadır. Hamdullah Hamdî'nin sade Türkçe ile yazmaya özel gayret gösterdiğini belirttiği *Ahmediyye*'si bil-hassa edebî kıymeti bakımından önemli bir eserdir. Süleyman Çelebi'nin mesnevisinden sonra en fazla tanınan mevlid, Halvetiyye tarikatının Şemsiyye kolunun kurucusu olmasının da tesiriyle tasavvufî özellikler taşıyan Şemseddin Sivâsî'nin eseridir.

BİBLİYOGRAFYA :

Süleyman Çelebi, *Vesiletü'n-necât: Mevlid* (nşr. Ahmed Ateş), Ankara 1954; a.e. (nşr. Faruk Kadri Timurtaş), İstanbul 1970; a.e. (nşr. Necla Pekolcay), İstanbul 1980; a.e. (nşr. Necla Pekolcay), Ankara 1993, tür.yer.; Ahmed Fakih, *Çarh-nâme* (nşr. Mecdut Mansuroğlu), İstanbul 1956; *Osmanlı Müellifleri*, II, 222, 445; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1910; Necla Pekolcay, *Türkçe Mevlid Metinleri* (doktora tezi, 1950), İÜ Ed. Fak.; a.mlf., "Süleyman Çelebi Mevlidi Metni ve Menşei Meselesi", *TDED*, VI (1955), s. 39-64; a.mlf. - H. Fuchs, "Mevlid", *İA*, VIII, 174-176; Ahmed Aymutlu, *Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif*, İstanbul 1958; Hasan Aksoy, *Şemseddin Sivâsî, Hayatı, Eserleri ve Mevlidi: Tenkitli Neşir* (doktora tezi, 1984), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.mlf., "Türk Edebiyatında Mevlidler", *Türkler* (nşr. H. Celal Güzel v.dğr.), Ankara 2002, XI, 758-761; a.mlf., "Mevlid", *TDEA*, VI, 315-319; R. Bahar Akarpınar, *Türk Kültüründe Dinî Törenler ve Mevlid Kutlamaları* (doktora tezi, 1999),

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Nihad Sami Banarlı, "Büyük Nazîreler Mevlid ve Mevlid'de Millî Çizgiler", *İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Dergisi*, İstanbul 1962 (ayrı basım); Hasibe Mazioğlu, "Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler", *TD*, VI/1 (1974), s. 31-62; M. Tayyib Okıç, "Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercemeleri", *İİFD*, sy. 1 (1975), s. 17-78; Mehmet Gökalep, "Keşfi'nin Mevlid-i Nebevîsi", *TDA*, sy. 94 (1995), s. 205-225; Mustafa Uzun, "Fevzi Efendi, Edirne Müftüsü", *DİA*, XII, 509.

HASAN AKSOY

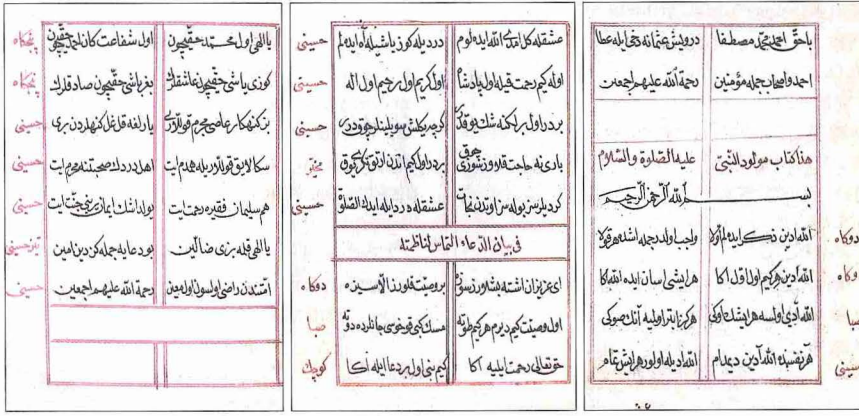
□ MÜSİKİ. Türk dinî müzikisinde mevlid, özellikle Osmanlı coğrafyasında yoğun bir ilgi gören Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-necât* adlı mesnevisinin besteli veya kendine has bir şekilde irticâlen okunmasını ve bu maksatla yapılan törenleri ifade eder. Eserin başta Hz. Peygamber'in doğum yıl dönümü (mevlid kandili), mübarek gün ve geceler (kandiller) olmak üzere din büyüklerini anma, ölüm, doğum, sünnet, evlenme, hac ibadetini yerine getirme vb. olayların ardından sevinç ve üzüntülerin beraberce paylaşılması için düzenlenen toplantılarda okunması yaygın bir âdet haline gelmiştir. Sadettin Nüzhet Ergun gibi bazı araştırmacılar, *Vesiletü'n-necât*'in bizzat Süleyman Çelebi veya Sinâneddin Yûsuf tarafından bestelenmiş olabileceğini kaydetmektedir (*Türk Musikisi Antolojisi*, I, 13, 17). Ancak eserin bugün bilinen yegâne bestekârı Bursalı Sekban'dır (XVII. yüzyıl). Mevlidin bu bestesi XIX. yüzyılın sonlarına kadar okunmuş, zamanla unutulmaya yüz tutunca Mutaftâde Ahmed Efendi gibi müşikişinaslar bu besteyi öğretmek için uğraşmışsa da ilgisizlik sonucu unutulmuştur. El yazması bazı mevlid nüshalarında mısraların yanına yazılan ve o mısra da takip edilmesi gereken makam seyirlerini işaret eden makam isimleri eski besteli mevlidin izlerini taşıyan önemli kayıtlar olarak günümüze ulaşmıştır.

Mevlid manzumesinin her bölümü (bahir) mevlidhan denilen bir kişi tarafından, bahirler arasındaki tevşihler de tevşihhan grubunca okunur. Bahirler arasında belli bir makam sıralaması takip edilerek gerçekleştirilen mevlid icrasında genellikle şöyle bir seyir takip edilir: Önce sabâ, çârgâh, düğâh veya şevkutarab makamından tilâvet edilen Kur'an-ı Kerim veya bir tevşihle mevlid töreni açılır. Daha sonra yine aynı makamda bir kaside okunup, "Allah adın zikredelim evvelâ" mısrayla başlayan "Tevhid" veya "Münâcât" bahrine sabâ makamıyla girilir. Sabâ zemzeme, bestenigâr, düğâh, çârgâh, şevkutarab,

muhayyer, uşşak, isfahan, tâhir-bûselik, hüseyînî veya acem-aşiran, acem-kürdî gibi makamlara geçkiler yapılarak, "Her ki diler bu duâda buluna / Fâtîha ihsan ede ben kuluna" mısraının ardından mevlidhanın yüksek sesle söylediği, "Merhum ve mağfur Süleyman Çelebi'nin ve kâffe-i ehl-i îmânın ruhu için el-Fâtîha" cümlesini takiben okunan Fâtîha'dan sonra bahir tamamlanır.

"Hak Teâlâ çün yarattı Âdem'i" mısraıyla başlayan "Nur" bahrine hicaz makamıyla girilir. Evîç, ferahnâk, segâh, müstear, şehnaz, karcıgar, tâhir-bûselik makamlarında geçkilerin yer aldığı bu bahir de hicazla sona erer; ardından topluca salavât getirilir. Mevlidin üçüncü bahri, "Âmine Hâtun Muhammed ânesi" mısraıyla başlayan "Vilâdet" (Velâdet) bahridir. Rast makamıyla başlayan bu bahirde nişâburek, süzidilârâ, segâh, nihâvend veya süzinak, mâhur, hüzzam, sabâ, uşşak veya hicaz, kürdîlihicazkâr, isfahan makamları gösterildikten sonra yine rast ile karar kılınır; okunan salâtü selâmı kısa bir dua takip eder. Bu bahirde, "İndiler gökten melekler saf saf" mısraında gerdâniye perdesinden girip mâhur nağmeleriyle meyan yapmak, "Bu gelen ilm-i ledün sultanıdır" mısraını kürdîli-hicazkâr, "Âmine eydür çü vakt oldu tamam" mısraını da isfahan makamında okumak âdettir. "Yaratılmış cümle oldu şâduman" mısraıyla başlayan "Merhaba" bahrine hüseyînî ile girilip pencgâh, uşşak gibi makamlara geçkiler yapıldıktan sonra segâh veya hüzzamda karar kılınır; ardından salâtü selâm getirilir. Mevlidin "Mi'rac" bahrine, "Söyleşirken Cebrâil ile kelâm" mısraıyla girilir. Hüzzam, segâh, irak, karcıgar, sabâ, evîç, hicaz, nihâvend, süzidil ve kürdîli-hicazkâr makamlarına geçkiler yapıldıktan sonra segâh makamıyla karar kılınmasının ardından yine salâtü selâm getirilir. Uzun süredir pek okunmayan "Vefat" bahri de hicaz, nevâ, uşşak ve bayatî makamlarından okunmaktaydı. Mevlidin son bölümü olan "Dua" bahrine uşşak makamıyla girilir. "Yâ ilâhî ol Muhammed hakkıyçün" mısraıyla başlayan bu bölümde komşu makamlarda gezinildikten, bu arada sabâ ve bestenigâr makamlarına da geçkiler yapıldıktan sonra, "Rahmetullâhi aleyhim ecmaîn" mısraıyla hüseyînî makamında mevlid bitirilir. Ardından okunan Kur'an-ı Kerim ve yapılan dua ile mevlid kıraati ve töreni tamamlanır.

Son zamanlara kadar mevlid bahirleri arasında mevlidhanların kaside okuduğu bilinmektedir. Bir bahrin bitiminin ardın-

Bir el yazması güfte mecmuasında *Vesiletü'n-necât*'ın başlangıcında ve son bölümünde, misra kenarlarına makam adlarının tesbit edilmiş metni (Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 1286, vr. 8*, 9*, 16*)

dan okunacak bahrin makamında Kur'an-ı Kerim veya tevşih (bazan ikisi birden) okunur, mevlidhan da önce bir kaside okuyup ardından bahre girerdi. Son yıllarda ise bazı mevlidhanların bir münasebet düşürerek bahir içerisinde kaside okudukları görülmektedir. Ancak bu durumda kaside ile bahrin konuları ve edebî seviyesi arasında bir uyumun bulunmasına dikkat etmek gerekir.

Kaynaklarda, Süleyman Çelebi mevlidinin sadece İstanbul'da Koca Mustafa Paşa Sümbül Efendi Dergâhı'nda okunduğu belirtilen bir başka bestesinden de söz edilmektedir. Yakın dönemlere kadar okunan bu eserin özelliği, her beytin ardından tevşihhanlar tarafından Allah'ın "hay" isminin peş peşe iki defa tekrar edilmesi idi. Ancak bu kelimedeki "h" harfiyle Türkçe'de "evet" mânasına gelen "hayhay" kelimesindeki "h"nin aynı şekilde telaffuz edilmesi mânâ karışıklığına sebep olmaktaydı. Meselâ, "Gece gündüz işleri isyan kamu / Korkarım kim yerleri ola tamu" beytinden sonra söylenen "hay hay" nakaratı mânaya pek uygun düşmediğinden bu zikirli mevlidin okunması terk edilmiştir.

Türk müzikisinde öteden beri mevlidhanlıkla şöhrat bulmuş pek çok müşikşinas yetişmiştir. XVIII. yüzyıldaki meşhur mevlidhanlar arasında Emîr Buhârî Camii hatibi hattat ve şair Hâfız Şühûdî Mehmed Efendi, Beşiktaş'ta Sinan Paşa Tekkesi şeyhi Mustafa Rızâ Efendi, dinî eserler bestekârı Çâlâkzâde Şeyh Mustafa Efendi, Zeyrek Camii müezzini Hüseyin Dede en önemlilerindendir. XIX. yüz-

yılda İstanbul'da mevlidhanlıkla tanınmış hâfızlardan Aksaraylı Âmâ Hâfız Hasan Efendi, hünkâr mevlidhanı Fındıklılı Hacı Hakkı Efendi, hünkâr imamı Hâfız Yûsuf Efendi, Enderunlu Hâfız Hüsnü Efendi, Bedevî şeyhi Ali Baba, Hâfız Âşir, Beylerbeyi Camii hatibi Rifat Bey, Selimiye hatibi Şeyh Ömer Efendi, Hopçuzâde Mehmed Şâkir Efendi, Balat Sümbülî Dergâhı şeyhi Kemal Efendi, Hüdâyî Tekkesi şeyhi Mehmed Rûşen Efendi, Mutafzâde Ahmed Efendi ve Mehmed Âkîf'in (Ersoy) bir şiiriyle kıraatini ölümsüzleştirdiği Said Paşa İmamı diye bilinen Hasan Rızâ Efendi özellikle zikredilmesi gereken isimlerdir.

Son dönemin önemli mevlidhanları arasında başta Hâfız Sâmî olmak üzere hünkâr mevlidhanı Boyabatlı Mustafa Şevki Efendi, Süleymaniye Camii başmüezzini Hâfız Kemal Efendi, Beyoğlu Ağa Camii imamı Hasan Rızâ Efendi, Muhyiddin Tanık, Hâfız Burhan, Mecit Sesigür, Esat Gerde, Yeraltı Camii imamı Ali Üsküdarlı, Hüseyin Sebilci, Kâzım Büyükaksoy; günümüz mevlidhanları arasında ise Halil İbrahim Çanakaleli, Aziz Bahriyeli, Fevzi Mısır, Emin Işık, Zeki Altun (ö. 1999) ve Kâni Karaca (ö. 2004) bilhassa belirtilmelidir.

Mevlid manzumesi son devir hattat ve müşikşinaslarından Kemal Batanay tarafından yeniden bestelenmiş, Kâni Karaca'nın mesketlediği bu bestenin notası henüz neşredilmediğinden okunması yaygınlaşmamıştır. Ayrıca bestekâr Sadettin Kaynak'ın bir mevlid bestesinden bahsedilmekteyse de henüz ortaya çıkmamıştır.

XX. yüzyıl mevlidhanlarının mevlid metnine kendi zevklerine eklemeler yaparak okumaları tahrifata sebep olduğundan tasvip edilecek bir uygulama değildir.

BİBLİYOGRAFYA :

Divan Edebiyatı Müzesi, Revnakoğlu Dosyaları, nr. 230; Belîğ, *Güldeste*, s. 525-526; Mehmed Akif Ersoy, *Safahat* (nşr. M. Ertuğrul Düzdağ), İstanbul 1987, s. 467-471; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1942-43, I, 12-13, 17, 25; II, 441, 471, 654-656; Ali Rıza Sağman, *Mevlid Nasıl Okunur? ve Mevlidhanlar*, İstanbul 1951; Kâzım Baykal, *Süleyman Çelebi ve Mevlid* (nşr. Kadir Atlansoy), Bursa 1999; Tâhirülmevlî, "Rebîülevvel ve Mevlid-i Şerif", *Mahfil*, sy. 5, İstanbul 1339, s. 79-81; Köprülüâde Mehmed Fuad, "Mevlid Merâsimi", *Tevhîd-i Efkâr*, 5 Receb 1340 / 4 Mart 1922; Neclâ Pekolcay, "Süleyman Çelebi Mevlidi, Metni ve Menşei Meselesi", *TDED*, VI (1955), s. 39-64; Halil Can, "Dinî Musiki", *MM*, sy. 292 (1974), s. 22-23; sy. 293 (1974), s. 17-19; Ömer Tuğrul İnancı, "Dinî Musiki", *DBİst.A*, III, 58 (maddenin yazımında Bekir Sıdkı Sezgin'den alınan şifahî bilgilerden de faydalanılmıştır).

NURİ ÖZCAN

MEVLİD

(مولد)

Süleyman Çelebi'nin
(ö. 825/1422)

asıl adı *Vesiletü'n-necât* olan
meşhur eseri.

Süleyman Çelebi Bursa'da doğdu. Hakkındaki bilgiler kısa ve çelişkilidir. Bazı yazma nüshalarda yer alan, "Yiğitlik dahi geçti şöyle hoca / Erişti şastlık u oldu koca" beyti, müellifin 812'de (1409) nazmettiği mevlidi altmış yaşında iken kaleme aldığını gösterdiğinden onun doğum tarihini 752 (1351) olarak kabul etmek mümkündür. Süleyman Çelebi'nin, Ahmed Paşa'nın oğlu ve Orhan Gazi'nin silâh arkadaşı olup *Fuşûşü'l-hikem*'e bir şerh yazan Şeyh Mahmud'un torunu olduğu, Orhan Gazi'nin bu zata İznik'te bir medrese yaptırmış bulunduğu şeklindeki kayıtlardan onun ilimle uğraşan kültürlü bir aileden geldiği anlaşılmakta, taşıdığı "Çelebi" unvanı da aynı zamanda ârif ve kâmil bir kimse olduğunu ortaya koymaktadır. Süleyman Çelebi'nin dinî ilimlere vukufunu eserinde işlediği konuları âyet ve hadislerle ustaca desteklemesi de göstermektedir. Kaynaklar onun Yıldırım Bayezid devrinde bir süre Divân-ı Hümayun imamlığı yaptığını, 802'de (1400) inşası tamamlanan Bursa Ulucamii imamlığına Emîr Buhârî'nin tavsiyesiyle getirildiğini nakleder. Mevlî veya Halvetî olduğu ileri